

Banský náučný chodník Gelnica

Kraj:	Košický
Okres:	Gelnica
Geomorfologická jednotka:	Volovské vrchy
Geologická jednotka:	veporské pásmo
Chránené územie:	žiadne
Prístup:	bus Gelnica, námestie; vlak Gelnica, mesto
Východisko:	Gelnica, Banícke námestie (južne od baníckeho múzea)
Trasa:	Gelnica: Banícke námestie - Turzovská ulica - štôľňa Jozef
Dĺžka, prevýšenie:	5 km, prevýšenie 180 m
Čas prechodu:	2,5 h
Počet zastávok:	6
Náročnosť:	nenáročná trasa

Zameranie chodníka: banícke, historické

Typ chodníka: samoobslužný, líniový, obojsmerný, peší, celoročný

Nadväznosť na turistickú značku: Chodník je v druhej polovici trasy súběžný s modrou turistickou

značkou.

Rok otvorenia: 2013

Aktuálny stav: Náučný chodník ako aj banské objekty pri ňom sú udržiavané.

Textový sprievodca: skladačka Náučný banský chodník a štôlna Jozef / Educational Mining Path and Mine Jozef (vydalo Banícke múzeum v Gelnici)

Kontakt: Banícke múzeum, Banícke námestie 8, 056 01 Gelnica, tel. 053 / 4821 468 alebo 0907 977 236

Poznámka: Trasa vedie po miestnej asfaltovej komunikácii (Turzovská ul.).

Využitelnosť pre školy

Náučný chodník je vhodný pre historicko-vlastivednú exkurziu pre žiakov. Odporúčame spojiť s návštevou Baníckeho múzea v Gelnici a dedičnej štôlne Jozef na konci trasy chodníka.

Čo sa oplatí vidieť na trase náučného chodníka a v okolí

Gelnica. Okresné mesto v severovýchodnej časti Volovských vrchov severozápadne od Košíc v údolí Hnilca s bohatou baníckou tradíciou. Prvá zmienka pochádza z roku 1246, kedy sa k slovenskému obyvateľstvu prisťahovali banícki kolonisti z Bavorska. Postavenie slobodného kráľovského mesta získala po nemeckej kolonizácii v 13. storočí, v roku 1435 sa stala slobodným banským mestom. Ťažilo sa tu zlato, striebro, meď, železná ruda a ortuť, čo dokumentujú pamiatky v meste i jeho okolí. Nad mestom sú zvyšky gotického hradu z 13. storočia, zničeného v roku 1685. Na centrálnom Baníckom námestí stoja meštianske klasicistické a barokové domy, niektoré s typickou manzardovou strechou, a bývalá neskorobaroková radnica s hodinovou vežou so zvonkohrou, ktorá je dnes sídlom baníckeho múzea (pozri samostatné heslo). K ďalším pamiatkam patria o. i.: pôvodne gotický rímskokatolícky kostol Nanebovzatia Panny Márie zo 14. storočia, dominujúci celému mestu, tolerančný neskorobarokový evanjelický kostol (1784), kamenný most cez Hnilec (1845), ľudové banícke domy.

Banícke múzeum v Gelnici. Múzeum v centre Gelnice dokumentujúce miestne baníctvo, hutníctvo, národopis, históriu mesta a cechovníctvo. Od roku 1963 sídli v budove bývalej mestskej radnice, ktorá vznikla v roku 1802 prestavbou starších renesančných domov, pričom bol použitý aj materiál z ruín hradu Gelnica. Múzeum bolo otvorené v roku 1938. So zberom materiálu súvisiaceho s miestnym baníctvom začal v roku 1932 riaditeľ meštianskej školy Leopold Gruss. V roku 1963 vznikli expozície: astronómia, geológia Československa, geológia Spiša, antropológia, archeológia a baníctvo za feudalizmu. Múzeum bolo v rokoch 1965 - 2005 pobočkou Vlastivedného múzea v Spišskej Novej Vsi, od roku 2005 prešlo do zriaďovateľskej pôsobnosti mesta Gelnica. Vysunutým pracoviskom múzea je dedičná štôlna Jozef v Turzovskej doline západne od centra mesta a banský skanzen pri nej (viac v hesle nižšie).

Turzov. Juhozápadná časť Gelnice v doline Turzovského potoka, ľavostranného prítoku Hnilca, so zvyškami banských diel, pomenovaná podľa majiteľov miestnych banských lokalít - Turzovcov (hist. Thurzo). Tí za preukázané služby získali v prvej polovici 16. storočia od kráľa Ferdinanda I. Habsburského hrad Gelnica. Začiatkom 20. storočia boli v doline pri hornom jazere vybudované vodoliečebné kúpele, kde sa liečili nervové choroby a choroby dýchacích ciest. Po zániku Rakúsko-Uhorska a úpadku kúpeľov budapeštiansku klientelu tu vystriedala mládež (Hitlerjugend, pionieri,

naposledy škola v prírode). Od roku 2009 budovy **Turzovských kúpeľov** chátrajú. Rekreačnú funkciu majú dnes obe umelé **Turzovské jazerá**. Napájajú ich horské potoky, prameniace v poruchových pásmach hornín, ale i vody z opustených banských diel. Horné jazero, hlboké 17 m, slúži ako prírodné kúpalisko, dolné, menšie, slúži rybolovu.

Banské diela v doline Turzovského potoka. Pravdepodobne najstaršou dedičnou štôľňou na Krížovej žile a možno aj v celej gelnickej rudnej oblasti, je **Dedičná štôľňa krížová**, pochádzajúca z 15. storočia. Jej ústie je dnes zavalené, ale vstupný portál, nachádzajúci sa asi 1 km od ústia doliny, je upravený. Na Krížovej žile v 20. storočí razil pre prieskumné a aj ťažobné práce Geologický prieskum Spišská Nová Ves, n. p., **Novú krížovú štôľňu**. Medená ruda sa tu ťažila ešte v 60. a 70. rokoch 20. storočia. V lokalite **Boží dar** sa nachádzajú menšie žily, na ktorých sa intenzívne ťažilo v 18. a v prvej polovici 19. storočia, najvýznamnejšou tu bola **štôľňa Samuel-Božia pomoc**. V súčasnosti sú tu takmer všetky štôľne zavalené a neprístupné. Juhovýchodnú časť Gelnickej žily sprístupňovala **Dedičná štôľňa Jozef**, dlhá 1,5 km, v minulosti slúžiaca na odvodnenie. V súvislosti s poklesom ťažby medi v polovici 19. storočia ju uzavreli, no v 70. rokoch 20. storočia nanovo otvorili. Ako súčasť expozície Banického múzea v Gelnici je spolu s okolitým **banským skanzenom** prístupná verejnosti (po predchádzajúcej osobnej alebo telefonickej objednávke, kontakt pozri vyššie).

O₂-Kyslíková trasa. Turistický okruh v doline Turzovského potoka v Gelnici, vyznačený pri rázcestí Perši jarek (od zastávky 5 náučného chodníka - Boží dar), 13 km dlhý, bohatý na výhľady, vhodný i pre bežcov, cyklistov, bežkárov.

Slovenské Cechy. Ulica v južnej časti Gelnice na ľavom svahu doliny Turzovského potoka, podobná Španej Doline - aj tu sa nachádza mohutná, hoci menšia halda. Zachované banícke domčeky svedčia o starej baníckej tradícii - baníci tu vchádzali do štôľní až do roku 1992.

Volovské vrchy. Rozľahlé, až 70 km dlhé a vyše 30 km široké pohorie východo-západného smeru na juhu východného Slovenska zhruba medzi Dobšinou, Rožňavou, Medzevom, Košicami, Margecanmi, Krompachmi, Spišskou Novou Vsou a Dedinkami. Susedí na juhu s Revúckou vrchovinou, Rožňavskou kotlinou, Slovenským krasom a Košickou kotlinou, na severe s Čiernou horou, Hornádskou kotlinou a Slovenským rajom (podcelkom Spišsko-gemerského krasu) a na západe krátko so Stolickými vrchmi. Má komplikovanú vrásovo-zlomovú štruktúru i geologickú stavbu, v ktorej prevládajú paleozoické slabo premenené horniny (fylity, paleovulkanity) s výskytom železných a polymetalických rúd, sadrovca, magnezitu. Pri severnom a východnom okraji sa vyskytujú mezozoické vápence a dolomity (Galmus a oblasť okolo Folkmarskej skaly a Červenej skaly). Pomerne na veľkej ploche presahuje nadmorská výška 1 000 m, najvyšším je vrch Skalisko (1 293 m n. m.) v masíve Volovca v juhozápadnej časti pohoria severne nad Čučmou. Prevláda hornatinový, hladko modelovaný reliéf, len okolo Hnilca a Belej sa vytvorili širšie doliny až brázdy s miernejšie rezaným (podvrchovinným) reliéfom (Hnilecké podolie, Hámorská brázda). Zhruba rovnobežne so severnou hranicou pohorie naprieč - medzi Dedinkami a Margecanmi - preteká Hnilec hlbokou členitou dolinou, pozdĺž severnej hranice pohoria tečie Hornád, vo vnútri pohoria pramení napr. Bodva. Prevažne zalesnené pohorie s nevelkými pôvodne baníckymi sídlami križuje viacero cestných komunikácií vysoko ležiacimi sedlami (Dobšinský kopec, Grajnár, Súľová, Úhornianske sedlo, Štóske sedlo) a prechádza ním (dolinou Hnilca) železničná trať Červená Skala - Margecany.

Názvy informačných panelov

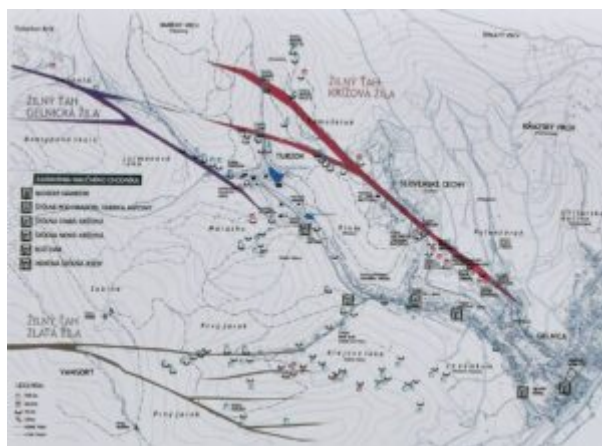
1. Banícke námestie. Spoznávanie banských diel v Turzovskej doline so vstupom do dedičnej štôľne Jozef
2. Pod hradným kopcom. V blízkosti viacerých štôľní

3. Dedičná Krížová štôľňa
4. Nová Krížová štôľňa. Baníctvo po druhej svetovej vojne
5. Boží dar. Údolie Turzovského potoka a pravobrežného prítoku od vrchu Vangort
6. Dedičná štôľňa Jozef. Banské diela na Gelnickej žile a banské jazera

Banský naučný chodník GELNICA

Banský naučný chodník vedie po rovinnej cestej komunikácii, je chodník pre všetky vekové kategórie. Začiatok trasy je na Šantárove námestí, ktoré je ľahko dostupné od železničkej zastávky Gelnica mesto.

SM ňou zastavení:

1. Šantárove námestie
2. Púť kradobnej kaplnky
3. Drevená lištná kľučka
4. Nová kľučka lištna
5. Nádvar
6. Drevená lištná kľučka

Na konci chodníka sa nachádza lištná kľučka, ktorá je súčasťou expozície Šantároveho múzea v Gelnici. Viacero ďalších je na objednávku: mestské a štátnym múzeom alebo na tel. č. 0907977236, 093/4821 468

